

Klem Dénes

Á MAGYAR REFORMÁTUS ÉNEKTANÍTÁS FEJLŐDÉSE A XVIII–XIX. SZÁZAD FOLYAMÁN¹

I. Bevezetés

Hazánkban a gyermekekkel kapcsolatos zenei nevelési törekvések évszázadokra nyúlnak vissza. Kodály Zoltán munkássága természetesen megkérdőjelezhetetlen e tekintetben. Azonban talán kevés szó esik arról, hogy a Magyarországon működő jelentősebb felekezetek által működtetett alsó-, illetve középfokú iskolákban a kodályi elvek érvényre jutása előtt hogyan tanították a gyermekeket énekelni vagy kottát olvasni? E gazdag téma egy érdekes korszakának módszertani problémáival kapcsolatos kérdésekre szeretnénk a következő oldalakon rávilágítani.

A magyarországi református istentiszteleteken a kezdetektől fontos szerepet töltött be a gyülekezeti éneklés. Annak színvonala azonban az idő előre haladásával zuhanni kezdett, sőt, már a XVII. században sem volt hibátlan, mint azt megörökítette az Öreg graduál előszavában Geleji Katona István (1589 – 1649), református püspök.² Ez a meglehetősen alacsony zenei igény a XVIII. században is tapasztalható volt. Maróthi György (1715–1744), a debreceni Kollégium híres polihisztor tanára, svájci peregrinációja (1731–1738) után döbbent rá: városa gyülekezeti éneklésének színvonalán változtatni kell. Zenepedagógiai munkáját két területen kezdte el. Egyrészt a gyülekezeti éneklést az énekeskönyvekhez kapcsolt zeneelméleti összefoglalókkal (kompendiumokkal) igyekezett segíteni, mivel az előbbieken pontosan rögzített dallamokat a hívők nagy része hallás után, tehát egy idő után azokat óhatatlanul megváltoztatva énekelte. Másrészt a Kollégium falai között a diákoknak szintén a kottaolvasáson alapuló zenei nevelését tűzte ki céljául, amihez kapcsolódott a ma is működő Kántus elődjének, az első hazai négyszólamú református kórusnak életre hívása. Maróthi halála után, az 1750-es évektől Csákvári Varjas János vette át az intézmény és a kórus irányítását. Munkáját meghatározta Maróthihoz való kötődése, igyekezett a gyakorlatban alkalmazni zenepedagógiai elveit. Ezt tükrözi a magyar neveléstörténet első protestáns tantervének, az ún. *Methodus*nak (teljes címe: *Methodus, quam, in collegio reformatorum helveticae confessionis Debrecinensi, omnes scholas inferiores docentes, inde ab infima elementariorum classe usque ad oratoriam et logicam sequuntur.*³ A továbbiakban: *Methodus*) összevetése Maróthi György munkáival, melyet 2016-ban tettünk meg, s egy előadás keretében

¹ Jelen munka azonos címmel és tartalommal megjelent az alábbi helyen: Acta academiae paedagogicae agriensis nova series: sectio paedagogica XLV.: pp. 7-15. ISSN: 1586-6181.

² Csomasz Tóth Kálmán: *Maróthi György és a kollégiumi zene.* Bp., Akadémiai, 1978, 18.

³ OSZK, 199.968

igyekeztünk alátámasztani: a *Methodus* énektanítással foglalkozó utasításainak megalkotása minden valószínűség szerint Varjas János munkáját dicséri.⁴ A *Methodus* 1770-es, majd 1791-es tartalmilag korrigált (egyébként az énektanítás szempontjából változatlan) megjelenése után 1846-ig zenei módszertani munka nem jelent meg a hazai református egyház kiadásában. Ekkor nyomtatták ki a Kollégium két híres tanárának, Szotyori Nagy Károlynak és Zákány Józsefnek *Énekhangzatos könyv* című művét, majd 1851-ben következett Batizi András *Kis énekléstana*. Jelen munka célja, hogy megvizsgálja: a *Methodus* első megjelenése, valamint az *Énekhangzatos könyv* és a *Kis énekléstan* kinyomtatása között eltelt közel 80 év alatt milyen módszertani változásokon ment keresztül a hazai református énektanítás. Szeretnénk leszögezni: tisztában vagyunk vele, hogy a református egyház istentiszteletein – Kálvin János Institutióját figyelembe véve⁵ – a zene nem önmagát szolgálja, annak alárendelt szerepe van. De vajon hogyan képzeltek el a már fentebb említett neves tanárok a ma már természetesnek tűnő, alapos kottaismeret elsajátítását? Véleményünk szerint ugyanis el lehet választani a teológiai kérdéseket az ének-zene módszertani kérdéseitől, ha az énekeskönyvek zenei anyagát vesszük alapul.

A fent nevezett három munkából a *Methodus* 1770-ben kinyomtatott példányát az Országos Széchényi Könyvtárban,⁶ az *Énekhangzatos könyvet* a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában Debrecenben,⁷ a *Kis énekléstant* pedig a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményében⁸ találtuk meg. A két utóbbi mű magyarul íródott, a dokumentumok eredetiségéhez kétség sem férhetett. A tantervnek mindezidáig egyetlen magyar fordítása jelent meg,⁹ melyet forráskritikának vetettünk alá, s összevetve az eredeti nyomtatvánnyal, néhány apróbb, zeneileg értelmezhető hibát találtunk, melyeket természetesen igyekeztünk helyesen kezelni munkánk során.

⁴ A konferencia-előadás címe: Maróthi György zenei szellemisége a „Methodus” lapjain. A konferencia címe, helye, időpontja: Egyház és társadalom – Fejezetek hazánk újkori művelődéstörténetéből. Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2016. november 17.

⁵ Kálvin János, *A keresztyén vallás alapvonalai* (Institutio religionis christianae), Ford.: Nagy Károly, Budapest, 1903, 145–146. <http://leporollak.hu/egyhtori/kalvin/irasok/inst/KISINST3.HTM> Ellenőrizve: 2017. július 9.

⁶ *Methodus, quam, in collegio reformatorum helveticae confessionis Debrecinensi, omnes scholas inferiores docentes, inde ab infima elementariorum classe usque ad oratoriam et logicam sequuntur*, Margitai, Debrecen, 1770.

⁷ ÉNEKHANGZATOS KÖNYV, melyben foglaltatnak a Magyar-országi reformált Egyházak nevezetesebb 'Soltárjai', minden Dicséretei_és Temetési énekeinek hangzatai, rövid utmutatással az éneklés tanítására. Készítették egyetértőleg ZÁKÁNY JÓSEF reform. debreczeni főiskolai Oktató, és Sz. NAGY KÁROLY a' debreczeni reform. Egyház' Kántora és Organistája. Nyomt. Werfer J. Debreczenben, 1846.

⁸ KIS ÉNEKLÉSTAN A' MAGYARORSZÁGI HELV. HITV. KERESZTYÉNEK' ,KÖZÖNSÉGES ISTENTISZTELETRE RENDELTEGETT ÉNEKES KÖNYVÉBEN LÉVŐ ÉNEKEK SZABÁLYSZERŰ ÉNEKLÉSÉNEK MEGTANULHATÁSA ÉS TANÍTHATÁSA CÉLJÁBÓL ÍRTA BATIZI ANDRÁS técsői helv. hitv. pap. DEBRECENBEN, NYOMTATOTT A' VÁROS BETŰIVEL, 1851.

⁹ A *Methodust* a kor elvárásainak megfelelően eredetileg latinul nyomtatták ki. Magyar fordítása: G. Szabó Botond: *A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”*. Debrecen, 1996, 354–358.

II. A *Methodus* és a református énektanítás helyzete a XIX. század első felében

A *Methodus* igen részletesen, 21 pontban taglalja az ének tanításának feladatait, melyet a tanterv függelékébe illesztettek annak szerkesztői: „*Appendix I. Instructio Pro Docente Artem Canendi*”. Ennek előszavában meghatározzák: minden osztálytanítónak kötelessége a megadott pontok alapján éneklésre tanítani növendékeit, méghozzá – követve Maróthi szellemiségét – azt a kottaolvasás készségének elsajátítására alapozva kell cselekedni. Meg kell jegyezzük azonban, hogy ezt a készségszintet deklaráltan csupán olyan magasra tették a tanterv írói (véltetően Csákvári Varjas János), ami a református énekes könyvek olvasásához s a többszólamú művek megszólaltatásához elegendő kellett hogy legyen. (Ez a XIX. századi munkák közül az Énekhangzatos könyvről mondható el, a *Kis énekléstan* az énekeskönyvben való eligazodással megelégszik.) A *Methodus* használatát a tanítóval bizonyos szemléltető eszközöket az ének tanítása során – melyekről lentebb még szót fogunk ejteni –, azonban ma már tudjuk: a kívánt hatást, ti. a kottaolvasásnak a diákok, majd később a hívők között való, széleskörű elterjedését nem sikerült elérni.¹⁰ A gyülekezeti éneklés színvonala a XVIII. század végén, majd a XIX. század első felében stagnált, nem erősödött. A Kántust – melyet ekkortól kezdtek így nevezni – az 1840-es években már a Bécsben is tanult Szotyori Nagy Károly vezette, akinek keze alatt ismét virágzásnak indult a kóruséneklés.¹¹ A Kollégium korábbi zene-tanárával, Zákány Józseffel alkotta meg a század közepén, 1846-ban Énekhangzatos könyv című tankönyvét.¹² A mű előszavából kiderül: azt hiánypótló munkának, egyszerűs mind egy többkötetes sorozat első darabjának szánták. Batizi András Técsőről, Máramaros megyéből származott. Az 1830-as években több helyen töltött be rektori tisztséget, az 1850-es évek elején lett iskolai közfelügyelő.¹³ Véltetően az erős alapokat nyújtó debreceni tanulóévek, a templomokban felgyülemlített negatív zenei tapasztalatok, valamint a segítő szándék sarkallta arra, hogy 1851-ben megírja *Kis énekléstan* című művét, melyet Debrecenben nyomtattat ki.

A két kortárs mű között alapvető különbségként aposztrofálható, hogy Batizi András munkája szerkesztéséhez a katekizmus módszerét használja, amivel célja: minden, a művet haszonnal forgató, munkáját komolyan vevő tanító megérthesse az abban foglaltakat, s mintegy tanári kézikönyvet adjon kollégái kezébe. Emellett a szembeötlő eltérés mellett két alapvető megegyezést találhatunk a munkákban. Egyrészt alapvető céljuk a gyülekezeti éneklés javítása, a kottahű éneklés minél szélesebb körű elterjedése elsősorban az elemi

¹⁰ Fekete Csaba: A kollégiumi énekkar történetének rövid áttekintése = A Debreceni Református Kollégium története. Szerk. Barcza József, Bp., A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 763.

¹¹ Fekete i.m. 764–766.

¹² Bajkó Mátyás: A nemzeti műveltség jelentkezésének és kibontakozásának kora (1804–1849) = A Debreceni Református Kollégium története. Szerk. Barcza József, Bp., A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 178.

¹³ <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/b/b01229.htm> Ellenőrizve: 2017. július 9.

iskolák padjaiban ülő gyermekek oktatásán keresztül, másrészt ez utóbbihoz kapcsolódik, hogy a tanítókat célozzák meg munkáikkal. A következőkben a munkák módszertani összevetésére vállalkozunk.

III. A Methodus, az Énekhangzatos könyv és a Kis énekléstan összehasonlító vizsgálata

Munkánk kezdetén megpróbáltunk olyan szempontsort találni, amely alapján el tudjuk végezni a három mű összehasonlítását. E lista áttekintése után rögtön leszűrhető egyfajta következtetés: az ének-zene jelenben is folyó módszertani útkeresései már a XVIII–XIX. században elkezdődtek! Kodály Zoltán zenepedagógiai elvei között az egyik legfontosabb az élményszerű zeneoktatás kérdése. Véleményünk szerint a vizsgált munkák szerzői– elsősorban a három kortárs– is igyekeztek ezt a szempontot szem előtt tartani (ne feledjük: közel 100 évvel Kodályt megelőzően!), s az élményszerű oktatás egyértelműen összeforrott a szemléltetési módok fejlődésével is.

A szempontsor – amelyen végighaladunk, s amelyet magunk állítottunk fel – a következő:

- a hangok közötti reláció ábrázolásának módja,
- a hangsorok ábrázolása és szemléltetése,
- az ábécés hangok tanításának, ábrázolásának és szemléltetésének módja,
- a hangközök tanítása és szemléltetési módja,
- valamint a félhang tanításának hangsúlyos szerepe, illetve annak szemléltetési módja.

A hangok közötti reláció ábrázolása, illetve szemléltetése már a *Methodus*ban is nagy szerepet kapott. A tanítóknak a táblára fel kellett írniuk az abc betűit (a b c d e f g) függőlegesen alulról felfelé, a tanterv vonatkozó 1. ábrája szerint, s azt addig kellett a gyermekeknek éneklés nélkül ismételniük, míg azt oda-vissza nem tudták fejből elmondani. A hangok oktávon túli elhelyezkedésének megértésére szolgált ezt követően a 2. ábra, melyet hasonló módon írtak fel, s kellett a gyermekeknek magolniuk. Az Énekhangzatos könyvben Szotyori Nagy Károly és Zákány József a relációt pontokkal szemlélteti – a *Methodushoz* hasonlóan a táblára írva, egymás fölé írva függőleges irányban, háromféle módon (a, b és c). A módszertani előrehaladás a XVIII. századhoz képest itt rögtön tetten érhető: a második (b) „pontoszlop” mellé gyakorlószöveget írtak a szerzők, és a dúr skálát azzal gyakoroltatják oda-vissza: „Hangjaink felemelkednek, hangjaink leereszkednek.”¹⁴ A harmadik, c jelű oszlopon már fokszámokkal látják el a pontokat, és ezzel segítik leginkább majd a hangközök megértését. Fontos megjegyeznünk, hogy a félhangtávolságot – melyről lentebb még szót fogunk ejteni – már itt, a munka elején jelzik a szerzők, s ebben annak egészét tekintve következetesek:

¹⁴ Sz. Nagy József, Zákány József: Énekhangzatos könyv. Debrecen, 1846, 14.

egy apró kötőív, mely ha rejtve is, de felhívja a figyelmet, hogy az adott hangköz kiéneklésére ügyelni kell. Fentebb már szóltunk arról, hogy Batizi András a *Kis énekléstan* szerkesztésekor fókuszál az élményszerű zenetanítás megtartására. Ez a relációk megfigyeltetésére is érvényes. A mű második szakaszában a gyermekek alapvető zenei képességét teszi próbára kérdésével: egy hanghoz képest a következő feljebb vagy lejjebb van? Ebből az egyszerű tényből következik az öt vonalból álló „hanglajtorjának” (vonalszámrendszer) a szemléltetése. Vagyis Batizi nem alkalmaz külön ábrát vagy más eszközt, a vonalszámrendszer maga éppen megfelelő erre. A vonalak és vonalközök számlálását a hangok természetes szomszédságára alapozva magyarázza. A reláció ábrázolásának, szemléltetésének fejlődése (valamint annak szakszerűsége és egyáltalán pusztá léte) tehát tetten érhető a munkák lapjain.

Ehhez szorosan kapcsolódik a hangsorok ábrázolásának kérdése. Annak ismerete, hogy az egyes hangok hangsorokat alkotnak, illetve hogy azok dúr és moll jellegűek, fontos volt a kottaíró éneklés készségszintű elsajátításához. Az elemzett munkákban elsősorban a dúr skála megismerését segítették szemléltetőeszközökkel. A *Methodus* az 5. és a 6. ábrán található c-, illetve f-alapú diatonikus hangsort ábrázolja hangnevekkel, melyet – mint lentebb látni fogjuk – a félhangtávolság tudatosítására is használ. Szotyori Nagy és Zákány G-kulcsot használ minden esetben, s igen alaposak munkájukban: 3#-ig és 3b-ig minden dúr jellegű hangsort vonalszámrendszerben is ábrázolnak, sőt a 30. oldalon a', illetve d' hangokról indulva dallamos moll, valamint eol hangsorokat szemléltetnek. A *Kis énekléstan*ban kifejezetten hangsort a szó módszertani értelmében nem találunk, csupán hangokból álló olvasógyakorlatot a 18. oldalon, ahol egyúttal a hangok abszolút elnevezésével először találkozunk a műben úgy, hogy azokat összekapcsolja a vonalszámrendszerben elfoglalt helyükkel. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a hangsorok ábrázolását Batizi tartotta legkevésbé fontosnak, másra helyezve inkább a hangsúlyt oktatási módszerében.

Az, hogy az ábécés hangok tanításával a tárgyalt munkák írói foglalkoztak, bizonyítja, hogy pontos kottaolvasás nélkül az adott korban sem volt elképzelhető. A ma már hazánkban (s szerte a világon) Kodálnak köszönhetően általánosan elterjedt (relatív) szolmizációt ekkor még nem használták, így az abszolút hangnevek ismerete elengedhetetlen volt. A *Methodus* a szemléltetést a fentebb már említett módon kezdi: rögtön a tanítás elején a kisdíjakok alapvető ismeretére, az ábécére hagyatkozva magoltatja látni módon a majdan hangnévként használt hét betűt. A melléklet 21 pontjából az első nyolc foglalkozik az ábécés hangok, és azon keresztül a különböző, elsősorban az énekeskönyvekben előforduló hangközök tanításával, de vonalszámrendszer nélkül (!), csupán a betűk elnevezésére hagyatkozva. Majd a 10. pontban következik a hangjegyek vonalszámrendszerben való elhelyezése, különböző kulcsok szerint, melyek tanításának sorrendjét már a tanítóra bízta. Ez utóbbi, vagyis a kulcsok szempontjából eltérést találunk az Énekhangzatos könyv és a *Kis énekléstan* között, a *Methodus*hoz képest is. Szotyori Nagy és Zákány gondolatmenete kissé nehézkesnek tűnik számunkra, ugyanis a 20. oldalon először bemutatják a hangjegyeket pusztán vonalszámrendszerbe helyezve, elnevezés nélkül. Ezt követően

a 20–21. lapon a *Methodus* módszerét megtartva, az abszolút elnevezéseket magoltatják a gyermekekkel, s csak ezt követően kapcsolják össze a hangok elnevezését és helyét, G-kulcs szerint vonalrendszerbe helyezve. S ha már a kulcs kérdéséről szót ejtünk, Batizi András talán a legpraktikusabb megoldást választja: tenorkulcsban magyarázza műve 18. oldalán a hangok abszolút elnevezését, de nem szárazan, bifláztatva azokat, hanem már rögtön kvázi gyakorlatba helyezve, olvastatva a kottát, mely készséget már megalapozza az előző oldalakon. Érdemes viszont feltennünk a kérdést: melyik mű gyakorlata válhatott be a mindennapokban? A *Methodus*é, amely a tanítónak csupán egy-két mondatban felsorolja az ábécés hangokkal való tennivalót? Az Énekhangzatos könyvé, amely G-kulcsban, tehát megfelelő magasságban, ám nem a tenorkulcsban való olvastatást segíti elsősorban? Esetleg a *Kis énekléstané*, amely az énekeskönyvek szerint C-kulcsban gyakoroltat, ám nem a gyermekek hangmagasságában? Kérdésünkre ehelyütt választ nem adhatunk, csupán leszögezzük: a bevezetésben említett 80 év itt is metodikai fejlődést idézett elő.

A negyedik szempont a hangközök tanítása és ábrázolása, mely véleményünk szerint a leginkább szembevetendő különbségeket mutatja az alkalmazott módszerek tekintetében. Ennek oka vélhetően a gyülekezetet alkotó hívők jelentős részénél tapasztalható hamis, az eredeti dallamtól eltérő éneklés lehetett.¹⁵ Ugyanis a dallamokat alkotó különböző hangközöket csupán énekelve lehet megtanulni tisztán intonálni, majd kottáról is énekelni, és ennek a problémának a metodikai megoldása a szerzőktől kreatív gondolkodást igényelt. A XVIII. századi tanterv a melléklet 4. pontjában a már idézett 2., illetve a 3. ábrát használja szemléltetésre. Utóbbiban az ábécé idézett betűit duplázva írhatja egymás mellé, ezzel vélhetőleg a tiszta prím hangközt igyekszik tudatosítani. Azért gondoljuk, hogy igyekszik, mert itt sem énekeltek, csupán számoltatja a gyermekekkel a betűk távolságát, és így nevezi meg a hangközöket. Külön betűoszlopot (4. ábra) használ a kényes terc hangközök szemléltetésére, mint a „hangközugrás” fogalmának megértetésére, és a kis és nagy terc megkülönböztetésére, és ugyanígy jár el a tiszta kvinttel és a tiszta kvarttal (7., 8. és 9. ábra). Az Énekhangzatos könyv első fejezete a hangközökről értekezik, tehát szerzői alapvető szerepet szánunk munkájukban ennek a területnek. Alapvetésként két zsoltdallam¹⁶ elsajátítását célozzák meg (a 42. és a 65.), melyeket kvázi indukciós dalként használnak majd az egyes hangközlépek megtanításánál. (Ezt a lépést egyébként a dallamrajzzal való éneklés és a már fentebb elemzett „pontoszlop” tárgyalása is megelőzi.) Vagyis a tanító nem erőlteti a tudást a gyermekekbe, hanem a helyes megoldást – jelen esetben egy-egy hangközlépést – saját

¹⁵ MARÓTHI György, A' SZENT DÁVID KIRÁLY és PRÓFÉTA SZÁZ-ÖTVEN 'SOLTÁRINAK minden Francziai NOTAJI A 'SOLTÁROKNAK ELSŐ VERSEIKKEL együtt. I. Kór. XVI. v.40. Mindenek ékesen és jó renddel légyenek. DEBRECZENBEN: Nyomtt 1740-dik Esztendőben. Idézi: CSOMASZ TÓTH i.m. 90.

¹⁶ Munkánk során a zsoltdár- és dicséretdallamokat e kiadás alapján vizsgáltuk: KÖZÖNSÉGES ISTENTISZTELETRE RENDELTEGETT ÉNEKES KÖNYV, MELLY SZENT DÁVID ZSOLTÁRIN KÍVÜL MAGÁBAN FOGLAL NÉMELLY KIVÁLOGATOTT ÉS A 'HELVÉTZIAI VALLÁSTÉTELTKÖVETŐNÉGYSUPERINTENDENTIAÁLTALJÓVÁHAGYOTTÉNEKEKET, EGYNÉHÁNY IMÁDSÁGGAL EGYÜTT. DEBRECZENBEN A' VÁROS NYOMDÁJÁBAN. 1853.

éneklésükön keresztül képesek felfogni. Így azokat magolás és erőltetés nélkül tudják más dallamok kottaképet látva is reprodukálni. A könyv végén mellékletként minden hangközre gyakorlatokat is közölnek a szerzők. Batizi András a tiszta prímától a tiszta oktávig minden egyes hangközre játékos szöveget, illetve dallamot ír, melyet tenorkulcsban és a tanult ritmusértékek variálásával alkot igen kreatív gyakorlattá. Csupa terc hangközből álló gyakorlatának szövege például így hangzik: „*Le és fel harmadik lépcsőre szállj. Vigyázz hogy minden ugrást eltalálj.*”¹⁷ A megfelelő hangköz tudatosítása után a gyakorlást már megfelelő zsolttár-, illetve dicséretdallamokkal írja elő, melyek dallamait immár képesek olvasni. Látható tehát, hogy milyen változatos módon közelítették meg ezt a területet a művek írói. Megjegyezzük: mai zenepedagógiánkhoz ebben Batizi András elgondolása áll a legközelebb, hiszen az egyes hangközöket indukciós dalok segítségével tanítják a pedagógusok.

A félhangtávolság problematikája is hangsúlyos szerepet kapott valamilyen formában, mindhárom munkában. Tekinthejtük ezt természetesnek azért, mert a korabeli leírások szerinti „igénytelen” éneklésben ez is súlyos szerepet játszhatott: az énekes könyvekbe bekerült dallamok mind vagy dúr vagy moll jellegűek voltak, és egy félhang különbség igen jelentős különbséget jelent. A *Methodus* az 5. és a 6. ábrán a c- és f-alapú diatonikus dúr hangsort összehasonlítva próbálja megtanítani a fél- és egész hang (kis és nagy szekund) közötti különbséget. Elméletben logikusnak tűnhet, a gyakorlatban viszont kétséges a sikeressége ennek a módszernek: a c–b egész-, illetve a c–h félhanglépés megkülönböztetésére alapozza gyakorlatát a tanterv írója. Viszont a c–b és c–h lépések a két skálának nem azonos helyén szerepelnek, így válik véleményünk szerint kétségessé a sikeres tudatosítás menete. A *Methodus* használata – vagy annak következtelen használata – is vezethetett oda, hogy évtizedek alatt sem sikerült az alapvető zenei igényességen javítani. Ezen próbált meg változtatni az Énekhangzatos könyv is: a hangsorok nem vonalrendszerben való ábrázolásakor a félhangtávolságot kis kötőívvel jelölték a szerzők azokon a helyeken is, ahol erről külön nincs szó. Vagyis rejtett módon igyekeztek a lehető legtöbb helyen ráirányítani a figyelmet a kényes lépésekre. A *Kis énekléstanban* Batizi oldalakon keresztül (15–17.) taglalja a félhanglépés fontosságát. A 179. dicséret első sorát veszi segítségül, indukciós dallamként használva azt a tudatosításra, és megjegyezzük, a kézikönyv szövegéből is kitérünk: nem tartották elképzelhetőnek a félhang megértése nélkül a tiszta éneklést.

IV. Konklúzió

A fent említett szempontok tehát mindhárom munka összehasonlítását lehetővé tették, segítségükkel a módszertani változások nyomon követhetők. Megállapíthatjuk, hogy a *Methodust* követő évtizedek érlelték meg azokat az eszközöket, melyeket műveikben alkalmaztak a XIX. századi szerzők. Igen fontos még néhány szót ejteni arról a fejlődésről, ami

¹⁷ Batizi András: i.m. 19.

alapvetőnek tűnik számunkra az összevetés elvégzésekor: a játszva tanulás szemléletének előtérbe kerülése. Csupán egy-egy példát emelünk ki a két XIX. századi munka első fejezeteiből. Az Énekhangzatos könyv tulajdonképpen a hazánkban ma is használt módszerrel érezteti a gyermekekkel a hangmagasságot: a hallás után megtanított zsolnárt dallamrajzzal kísérik a gyermekek. A *Kis énekléstan*ban Batizi András még inkább játékosan kezdi a zenetanítást: különböző tárgyak (pl. harang) mozgását utánozva alakítja ki a gyerekekben az időmértékkel kapcsolatos fogalmakat. Ez a szemlélet a *Methodus* lapjain még nem fedezhető fel, és talán nem is meglepő, hiszen a filantropizmusnak a zenepedagógiában való megjelenésére lehet ez bizonyíték. Ugyanis Zákány József az 1820-as években már Basedow és Salzmann hatása alatt végezte pedagógiai munkáját Debrecenben,¹⁸ ahol később teológiai hallgatóként tanult Batizi András is, így ez az eszme rá is hatással lehetett.

Az említett szemléletbeli különbségből és a fentebb tárgyalt szempontokból is látszik: a munkák eltérő didaktikai megközelítéssel, de alapvetően közös céllal íródtak, és a fejlődés természetesnek is mondható, 80 év távlatában. Azonban erre szükség volt, hiszen a zenei színvonal jobbítása sarkallta a szerzőket írásra, és ez a legerősebb kapcsolatot jelenti műveikben.

Felhasznált irodalom

Bajkó, Mátyás: A nemzeti műveltség jelentkezésének és kibontakozásának kora (1804–1849). In: Barcza József (szerk.): A Debreceni Református Kollégium története. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1988. 151–191.

Batizi, András: Kis énekléstan. Debrecen, 1851.

Csomasz Tóth, Kálmán: Maróthi György és a kollégiumi zene. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

Fekete, Csaba: A kollégiumi énekkar történetének rövid áttekintése. In: Barcza József (szerk.): A Debreceni Református Kollégium története. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1988. 753–775.

G. Szabó, Botond: A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”. Debrecen, 1996.

Kálvin, János: A keresztyén vallás alapvonalai (Institutio religionis christianae). 2017. 07. 09-i megtekintés, <http://leporollak.hu/egyhtori/kalvin/irasok/inst/KISINST3.HTM>

Klem, Dénes: Maróthi György zenei szellemisége a „Methodus” lapjain. Előadás: Egyház és társadalom – Fejezetek hazánk újkori művelődéstörténetéből. Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2016. november 17.

¹⁸ Bajkó Mátyás: i.m. 176.

Közönséges istentiszteletre rendeltetett énekes könyv, melly Szent Dávid zsoltárin kívül magában foglal némelly kiválogatott és a 'helvétziai vallástételt követő négy superintendencia által jóváhagyott énekeket, egynéhány imádsággal együtt. Debrecen, 1853.

Methodus, quam, in collegio reformatorum helveticae confessionis Debrecinensi, omnes scholas inferiores docentes, inde ab infima elementariorum classe usque ad oratoriam et logicam sequuntur. Margitai, Debrecen, 1770.

Szinnyei, József: Magyar írók élete és munkái. 2017. 09. 30-i megtekintés, <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/b/b01229.htm>

Szotyori Nagy, Károly és Zákány, József: Énekhangzatos könyv. Werfer, Debrecen, 1846.